

A prédikátor és a bujdosó

(Költői szerepértelmezések Mécs László és Wass Albert lírájában)

Visszatekintve érdekesnek tűnhet az a hajdani a tévedés, mely Wass Albert ma legismertebb, legtöbbet idézett és szavalt *Üzenet haza* című versének szerzőségét Mécs Lászlónak tulajdonította.¹ Figyelembe véve az 1989 előtti évtizedek kultúrpolitikáját, azt a tényt, hogy mindkét költő a tiltott kategóriába tartozott, s bár Mécs újrafelfedezésének lehetősége már a hatvanas évek második felében (tehát még a költő életében) felvetődött, gyakorlatilag mindkét költői életmű sokáig kívül esett a kritikai és irodalomtudományi diskurzuson. Műveik nem vagy csak nagyon korlátozottan jelenhettek meg itthon, szövegeik, mint például az *Üzenet haza*, hivatalos megjelenés híján saját sokszorosításban kézzől kézre jártak. Ma már nehéz lenne eldönteni a fent említett tévedés pontos okát és forrását. A hivatalos kánonból való kizorítottságuk vagy az életpályán megfigyelhető hasonlóságok, párhuzamok (mindenekelőtt a határon túli származás) önmagukban nem elégségesek a szerzőség felcserélésére, kérdés azonban, hogy van-e rokonság vagy az olvasót megtévesztő hasonlóság Wass Albert és Mécs László költészete között.

Első olvasásra is egyértelmű, hogy a két költői életművet összekapcsolja az elementáris, gyakran epigonizmusig menő Ady-hatás. Csakhogy Ady más költőkkel együtt hatott a pályáját a húszas években kezdő Mécs Lászlóra és a már egészen fiatalon két verseskötettel jelentkező Wass Albertre. Utóbbi esetében az első világháború után bontakozó erdélyi líra meghatározó képviselőit, Áprily Lajost és Reményik Sándort említhetjük, s lényegében egyetértőleg idézhetjük Szakolczai Lajos értékelését, aki a korai Wass Albert líra kapcsán megjegyzi: „Maga sem tudja, hogy korábban látta-e, hallotta-e, olvasta-e a »saját« versében fölöltöztetett »témát«, de bátran teremtőnek képzelvén magát csak fújja, csak fújja.”² Ennek tükrében az sem tekinthető véletlennek, hogy a két korán kiadott verseskötet s a *Farkasverem* sikere után Wass Albert több mint egy évtizedig nem ír verseket, s csak az emigráció éveiben tért vissza nagyobb intenzitással ehhez a műfajhoz, s akkor is csak egy rövid ideig. Mécs esetében némileg más a helyzet, az első, 1923-as *Hajnali harangszó* című kötete a két világháború között szinte példátlanul népszerű költői pálya kezdetét jelentette. Az Ady-hatás mellett már a kortársak is észlelték az avantgárd, mindenekelőtt az expresszionista

¹ BALÁZS Ildikó, *Wass Albert erdélyi korszaka*, Mentor, Marosvásárhely, 2010, 15.

² SZAKOLCZAI Lajos, *Pokolra szállás nélkül? Wass Albert költészetéről*, Hitel, 2002/2, 116.

poétika jegyeit a premontrei szerzetesköltő első kötetének versein.³ Mai nézőpontból azonban - ismerve Mécs lírájának alakulástörténetét - a motivikus és a hangnemi rokonság ellenére sem szabad ezt a korai avantgárd hatást túlhangsúlyozni, mivel költői világszemléletének transzcendenciára irányultsága és költői képeinek túlzásfoklatsága egy barokkosan túldíszített versmodell kialakulásához vezetett. Mindkét költőre igaz tehát, hogy érzékelik ugyan a huszadik század eleje óta bontakozó magyarországi irodalmi modernség újító trendenciáit, s ennek egyes felszínes formai és tartalmi elemeit át is veszik, mégis mind az Ady-hatás, mind – Mécs esetében - az avantgárd hatása igen neutralizálva érvényesül.

A korai Mécs-líra egyik figyelemre érdemes darabja a kötet cím-adó *Hajnali harangszó* című vers. A refrénszerűen ismétlődő nyitó sor („Kongatom piros harangom, ifjú szívem kongatom.”) után a közelmúlt és a jelen pusztulás vízióját olvashatjuk. A versben így lényegében négy idősík jelenítődik meg: a régmúlt (az elveszett aranykor vagy az éden képzetéhez kapcsolva), a közelmúlt és a jelen (mindkettő a pusztulás ideje, referenciálisan az első világháború), illetve a jövő (a visszanyert idill utópikus ígérete). A Mécs-vers időszemlélete leginkább a bűnbeesés- és megváltástörténet teológiailag egymást feltételező értelmezéséhez köthető. Ez az eszkatologikus időszemléletből fakadó evangéliumi optimizmus, azaz a „beteljesedett időbe” vetett erős hit, adja a Mécs-vers későbbi szakaszaiban olvasható, a jövőre vonatkozó könyörgések „reális” alapját. A végidő utópiája Mécsnél összekapcsolódik az emberiség megváltásának egyetemes ígéretével, a vers legtöbbször ismételt kulcsszava ezt a teljeség-igényt kifejező „minden”.

A *Hajnali harangszó*ban a közelmúlt és a jelen víziója olyan negatív elemekből épül fel, melyekkel szemben a vágyott és megidézett jövő pozitív értékstruktúrák szerint felépülő majdani valósága és a lírai én önértelmezése definiálhatóvá válik. Ezt a szembenállást fejezi ki a közelmúlt és a jelen látomásos megjelenítésére szolgáló *éjszakával* ellentétbe állított *hajnal*. Ugyanerre a szembeállításra épülnek az ember léthelyzetére vonatkozó megállapítások is. A jelen kozmikus agóniájának embere a Vörösmartyt idéző sor szerint „sárkány-magból sarjadt fattya véres rögnek”, mely többszörösen fokozva fejezi ki az ember törvénytelen eredetét s üdvtörténeti rendtől elhajló (azaz dekadens) léttörténetét. A jelen pusztuló emberének pozitív ellenpárja, a történelemben beállt törést a jövőben helyreállító, s a Mécs-

---

³ Mécs papköltő társa, piarista Sík Sándor írja a *Hajnali harangszó* című kötetéről: „Nyelve meglepően gazdag, színes, erős és egyéni: ez maga is elég volna, hogy nagy várakozást keltsen a költővel szemben. Csak az a kár, hogy lépten nyomon belezökken egy-egy hevesebb, csak-azért-is új kép vagy szófüzés, bele-belerikolt egy-egy bosszantóan (és szükségtelenül) nyers szó vagy fordulat. A haladó expresszionista, aktivista világköltészet szerencsétlen hatása ez, amely belső tartalom híján, ízléstelenül nyers, véres szavak és képek hajszolásában kereste az erőt és az eredetiséget.” (Sík Sándor, *Mécs László: Hajnali harangszó*, Katolikus Szemle, 1923/10, 633-634.)

versben az E/1-ben megszólaló lírai alanytól elválasztott, de a vers világában mégis leginkább vele azonosítható, utópikus-messianisztikus „hajnaleMBER”. A lírai én önprezentációjának meghatározó tényezője tehát a jelen vizionált valóságával való szembenállás, mely a versbeszélő kiválasztottság-tudatához kapcsolódik:

Undorít a lápos róna. Szent magasba szent lakásom:
éig ér a jóság tornya, már ezentúl ott lakom
s két szemem csak ámul minden apró élet-mozduláson

s kongatom piros harangom, ifju szívem kongatom.

A vers lírai alanya tehát elkülönül a bűnös emberiségtől, a vers térbeliségének szemantikája („lápos róna” – „jóság tornya”) is ezt a kívülállást és felülemelkedést jelzi. Ez a kiválasztottság- és küldetéstudat azonban egyben feltételezi is a közösség fennmaradását, hisz bár a versbeszélő az, aki még emlékszik és emlékeztet az ember isteni eredetére, s akinek (költői) szava által a jelen pusztulásával szemben elérkezhet a jobb kor, a megváltás és a nemzetek közötti testvéri összefogás ideje, de ez a küldetési szerep egyben feltételezi azt a közösséget is, akikhez a küldetés szól.

A *Hajnali harangszó* hangnemét és értelmezési lehetőségeit meghatározó sora a chiasztikus szerkezetű, refrénszerűen ismételt, nyitó-záró sor, mely megerősíti a versszubjektum centrális szerepét a versszöveg jelentésterében. A vers első és utolsó szava a „kongatom”, mely a versszubjektum egyes szám első személyű cselekvéseként metaforikus értelemben a költői tevékenységre utal, a verscímben is jelölt „harangszó” így a költészet metaforája lesz. Ennek a metaforikus jelentéskörnek azonban az alapja a „szívem harang” metafora, mely egy olyan költészet-értelmezést sugall, melynek értelmében a lírai mű az egyén érzelmeinek a kifejeződése, ezért Mécs költészetfelfogása ezen a ponton köthető az esztéta modernség líraértelmezéséhez, a *Hajnali harangszó*ban is megfogalmazott költői szerepértelmezés azonban Mécs líráját már ekkor is inkább a romantika költészetfelfogásával, s modernség előtti szerepmintákkal rokonítja.

Ehhez a költői szerepértelmezéshez köthetők Mécsnek azok a példázatos versei is, melyek jellemzően valamilyen szociális problémára hívják fel a figyelmet. Első verseskötetéből ide tartozik a *Nyomor balladája* és a *Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld* című versei. A későbbi években viszont romantika előtti szerepértelmezések is

megjelennek Mécs költészetében, a *Vád és védőbeszéd* például szövegszerűen is Pázmányt⁴ idézi:

Én, Mécs, Isten szavának trombitája
s mint költő, élő lelkiismeret:
szétkürtölöm most minden égi tájra,
hogy vannak züllött ifjú emberek,
kikből nem lesz se szent, se honfi!
S e fiúkért valaki felelős!

A prédikáció retorikai hagyományának továbbélése Mécsnél és más papköltőknél összefügg azzal a ténnyel, hogy a 20. századi magyar katolikus irodalom kezdetén egy olyan életmű áll, Prohászka Ottokaré, mely azzal, hogy döntő hatást gyakorolt az évszázad első évtizedeiben induló papköltőkre, meg is erősítette a prédikáció nyelvi megnyilatkozásformájára jellemző retorikai elemek fennmaradását és a műfajhoz köthető lírai szerepértelmezéseket.

Hasonló költői szerepértelmezéssel – az *Előhang* című prózavers formában írt, s azóta szintén szavalati darabbá vált nyitóverset leszámítva - Wass Albert első két kötetében egyáltalán nem találkozhatunk. Első, *Virágtemetés* című kötetét jellemzően a szeretett másikat (szülő, testvér, barát, szerető) megszólító elégikus hangvételű költemények alkotják, melyek a korabeli erdélyi olvasóközönség körében sem arattak osztatlan sikert. Az Ifjú Erdély című lap – melyben Wass is rendszeresen publikált – recenzense a következőképpen értékeli a kötetet: „Tagadhatatlan, hogy megkapóak a versei, itt-ott el is ragadnak és a hangulat hatása alatt együtt sírunk, vagy együtt temetünk a költővel, hogy aztán *részben* csalódottan tegyük le a kezünkben a kötetet: nem ezt vártuk. Nem ezt vártuk, habár látjuk és fájdalommal érezzük az igazságát annak, hogy Erdélyben »kétszer hull a falevél« egy évben, és ezerszer szebb az Ősz nálunk, mint bárhol a világon, de ezerszer fájdalmasabb is.”⁵ A kortárs kritikus minden bizonnyal az erélyi magyarság Trianon utáni tragikus sorsával való azonosulás és a példaadás költői magatartását várta volna a pályakezdő költőtől, melynek a második, *Fenyő a hegytetőn* című kötetének első, *Véren vett ország* című ciklusának – szintén erősen Ady hatását tükröző – magyarság-tematikája már inkább meg tudott felelni. A teljes ciklus forrásszövege gyakorlatilag *Ady Magyar fa sorsa* című verse, ezt írja újra Wass Albert. Első kötetében a *fa*

---

⁴ „A szegények táplálása oly kedves Istennél, hogy az utolsó ítélet sentenciáját, az irgalmasság cselekedetiben határozta. Mindazáltal az apostolok illetlennek találták, hogy a szegények segítéséért a prédikálást elhagyják: hanem másokra bízván a fogynakozottak gondviselését, magok prédikáltak. Mert a prédikátor Isten trombitája, mennyei titkok sáfára*, angyali kenyér osztogatója.” (PÁZMÁNY Péter, *Válogatott prédikációk*, s. a. r. HARGITTAY Emil, Balassi, Bp., 2000, 24-25.

⁵ GYŐRI Ferenc, *Virágtemetés: Gróf Wass Albert köteté = Wass Albert emlékezetére: A kő marad*, szerk. TURCSÁNY Péter, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2004, 421.

még a versbeszélő vágyott állapotának jelképeként jelenik meg⁶, a második kötetben viszont különböző alakváltozataiban már egyértelműen a magyarság szimbólumaként szerepel, s ezzel Wass Albert magyarság-tematikájú verseinek poétikája Adyn keresztül, de Adynál régebbi irodalomtörténeti hagyományban gyökerezik (pl.: Berzsenyi *A magyarokhoz I.* ódájában a „kevély tölgy”). A Mécs Lászlói vateszi, prédikatori szerephez hasonlóan itt is megfigyelhetjük az elkülönülés mozzanatát (pl.: a *Fenyő a hegytetőn* és a *Prófétafa* című versekben), ez azonban nem az egyént választja el a közösségtől, hanem a magyarságot emeli ki a többi nemzet közül. A *fa* szimbóluma ezáltal a magyarság vélt „nemzetkarakterének” lényegi vonásait (dacosság, keménység, árvaság, pusztulásra ítéltség) mutatja fel.⁷

Az első két Wass Albert-kötet közel sem mondható irodalomtörténeti szempontból lényegesnek, nem véletlen tehát, hogy a korabeli erdélyi líráról írott harmincas években megjelent összefoglalások még csak nem is említik a költő nevét.⁸ Mindkét kötetre érvényesnek vélem Dsida Jenő *Fenyő a hegytetőről* írt értékelését: „El lehetne mondani róla, hogy melankóliájában sok a tervszerűség, megcsináltság, lépten-nyomon kiérezzük soraiból az utánérzést, hasábokat lehetne beszélni Ady-, Reményik- és Áprily-reminiszcenciáiról, de mindezt nem érezzük lényegesnek. Még az sem fontos, ha megállapítjuk, hogy ebben a kötetben is vajmi kevés az, ami igazán Wass Albert, ami közvetlen, belőle fakadt élmény, átszűrve a szíve szövetein, – míg önálló, maga alkotta formái nincsenek: majdnem minden sora olyan ismerősen cseng, mintha sokszor olvastuk volna már.”⁹ S bár, véleményem szerint, líratörténetileg a későbbi, az emigrációban született versek sem tekinthetők jelentős alkotásoknak, jelen dolgozat szempontjából mégis fontos fejleményt figyelhetünk meg, a *Láthatatlan lobogó* című kötetben ugyanis egy, a korábbi kötetekhez képest új költői szerep jelenik meg, a *bujdosóét*.

1945 után a bujdosó érzelmi hangoltságával írja újra Wass Albert a nemzeti identitástudat kultikus szövegeit, a *Himnusz*t és a *Szózatot*. Előbbiből főként a végzetszerű pusztulás motívumát emeli ki a saját bűnösség mint ok fel- és elismerésének önismereti gesztusa nélkül (*Mikor a bujdosó Istennel beszél, A bujdosó imája*). Utóbbi monumentális nemzethalál-víziójának pedig – Northrop Frye tipológiája szerint – „démonikus paródiáját” alkotja meg a *Magyar cirkusz* című versében. A *Láthatatlan lobogó* kötet még távolabb esik az irodalmi modernségtől, mint a korábbi két kötet. Poétikai gyökerei modernség előtti

---

⁶ „És gondoltam: jó volna lenni tölgyfa, / és bérc-omlasztó Végtelen Időig / így állni fent a hegytetőn / míg álmaink a végtelent betöltik.” *Tetőn*

⁷ Vö.: BALÁZS Ildikó, *Wass Albert erdélyi korszaka*, i. m., 42-46.

⁸ Vö.: MÁRKUS Béla, „Wass Albert kezében lesz feladata a tollnak”: bírálatok, méltatások a két világháború között, <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=19189> [2012. 10. 28.]

⁹ DSIDA Jenő, *Wass Albert: Fenyő a hegytetőn = Wass Albert emlékezetére*, i. m., 423.

művekhez nyúlnak vissza, Ady költészete is csak a kuruc-versek révén idéződik meg, de megjelenik Mikes Kelemen figurája, s több vers műfaji mintáját a népdaloktól veszi (*Dalol a honvágy, Nagypénteki sirató*), anélkül, hogy Wass Albert lírája köthető lenne a két háború közötti népi irodalomhoz.

A bujdosó alakja látszólag lényegesen különbözik Mécs László prédikátor-papköltőjétől, valójában azonban nagyon hasonló költői szerepfelfogás húzódik meg mögötte. Lényegében ugyanabban az időszerkezetben és hasonló pozícióból szólal meg a *Láthatatlan lobogó* versbeszélője is, mint a *Hajnali harangszóé*. A közelmúlt, melynek történelmi referenciája ezúttal a második világháború, és a jelen Wass Albert verseiben is negatívan jelennek meg:

A nagy parádék korszaka letelt.
Vihar cibálta szét a lobogókat,
a diadalíveket bombák döntötték porba
s a kürtöket belepte a penész.
Odúikból görnyedten előmászta
a patkányemberek és szécsoszogták
a zászlópompás díszszemlék nyomát.”
(*A zászlótartó*)

Miként az előbbi idézetből is látható, a negatív értékítélet nemcsak a közelmúlt és a jelen állapotát, de a benne élő embert is érinti, csakúgy, mint a Mécs-versben. Wassnál a magyarság sem kivétel ez alól, a hazát, az egykori otthont már a nyitó versben „Én szent, szomorú, bűnös, Szodomám”-ként szólítja meg, s a *Magyar cirkusz* című apokaliptikus látomásában a nemzet pusztulásával megszülető „új magyar Kain”-ról vízionál. Wass Albertnek tehát nemcsak az otthona veszett el 1945-ben, de a hazájához való viszonya is megváltozott, a bujdosás életrajzi referenciával is bíró képe tehát nemcsak a közösségtől való elválasztottság kifejezője, hanem az én identitását átformáló szakítás mozzanatának mélyebb érzelmi aspektusaira is rávilágít. A kötet közelmúltjának és a jelenének romlottságával szemben – ahogy a kötet nyitó versében Mécs korábban idézett önmeghatározásához nagyon hasonlóan olvashatjuk – a költő „A szemtanú. A lelkiismeret.” A versbeszélőt éppen kívülállósága és tisztasága, büntelensége emeli a többi ember (a szodomaiak, a patkányemberek) fölé, ez adja ítéletmondásának morális alapját, s a reményt arra, hogy az otthontól való kényszerű elszakítottság egyszer megszűnik.

A jelen állapotából a kiút tehát egyrészt a vágyott hazatérést rejtő jövő, melyet azonban legfeljebb a honvágy és az Istenhez intézett fohász célozhat meg. Van azonban más

kiút is: vissza a múltba. Ez egyrészt a gyermekkor idilli állapotának megjelenítését jelenti több versben is, másrészt a bujdosás történeti és irodalomtörténeti hagyományának a megidézését a kuruc kortól az 1849 utáni időkig. Ez utóbbi szolgálhatná a valósággal való szembenézést is, azonban éppen mivel a versek lírai énje morálisan eleve magasabb rendűnek tételezi önmagát saját elszakított nemzeti közösségénél és idegennek érzékelt jelenbeli környezeténél, ezt sokkal inkább a valóságtól való menekülés újabb mozzanataként foghatjuk fel. Wass Albert második világháború után született verseit olvasva jogosnak érzem Prohászka Lajos megállapítását, aki *A vándor és a bujdosó* című könyvében a következőket írja: „Minden magyar, aki fájának igazi képviselője, valamiképpen menekül önmaga elől, mert ezzel mindig menekül a kozmosz ránehezedő, vigasztalanul nyomasztó terhe alól. Ennek a sajátosan magyar irrealitásnak ismét kettős formáját állapíthatjuk meg. Az egyik a nemzeti múltba menekülés, az »ősök dicsőségében való sütkérezés«.”¹⁰ S bár az 1947-ben megjelent kötetben inkább a tragikus sorssal való azonosulásra találunk példákat, 1949-ben az erdélyi magyar református egyház kerületének egykori főgondnoka *Pogány újévi köszöntőjében* „utolsó Koppány-unoka”-ként búcsúztatja az óévet.

S habár a két tárgyalt szerepértelmezést tekintve jelentős hasonlóságokat figyelhetünk meg, a nemzeti öntudat kérdésében egy lényeges eltérést is meg kell állapítani. Wass Albert emigrációban írt versei lényegében kivétel nélkül e köré a tematika köré rendeződnek, az én önazonosságát a nemzethez tartozás és az elszakíttottság tudata együtt alakítja. Mécs László két háború közti lírájának értékrendjében viszont a magyarsághoz tartozás nem jelent abszolút értéket, mivel az a versbeszélő identitását mélyebben meghatározó, egyetemesebb értéknek, a római kereszténységhez való tartozásnak rendelődik alá:

Én magyarságom soha nem tagadtam,
de soha nem is kérkedtem vele,
nem pávatoll: egy mártír – pillanatban
csak a bőrömmel együtt jönne le.

Magyarságom nem is átkoztam: könnyen
fizetem az adósomat. Tizeden
kálváriajárásban, jajban, könnyben,
kacajban, dalban ma is fizetem.

De aztán pont! Nem csempészek dugárut,
Se rém-gázt! Római polgár vagyok.

---

¹⁰ PROHÁSZKA Lajos, *A vándor és a bujdosó*, Universum, Szeged, 1990, 98.

Mint láthattuk, közös mindkét költő szerepértelmezésében, hogy a jelen általános emberi és világviszonylatait, s benne a magyarság sorsát és helyzetét súlyos morális válságban lévőnek látják, mégis az immanens valóságon túli, transzcendens Rendbe vetett hit garantálja számukra a megbomlott immanens rend helyreállíthatóságát is. Amíg azonban Mécs *Hajnali harangszó* című versében ez egy, szinte már naiv idill megvalósulását jelenti, melynek része a nemzetek közötti testvériség megvalósulása is („Tánc feszüljön a harangban / HajnaleMBER szírom-tánca, / Mely magyar lányt, tót fiúcskát, testvér-táncra pöndörít”), addig Wass Albert ’45 utáni költészetében, s különösen is az *Üzenet haza* című költeményben a régi rend visszaállítását (erre utal a vers refrénje is: „A víz szalad, a kő marad”), s a bujdosó hazatérését jelenti.

Rónay György az 1971-ben megjelent *Aranygyapjú* kötet bevezetőjében a Mécs-recepció nehézségeit a Nyugattól örökölt „versesztétikai mércék” korlátaiban látja. A Nyugat örökségének modernizációja,¹² melyre Rónay – mintegy megoldásként – céloz, ettől függetlenül is jogos igény lehet, de ma mégis egyre inkább nyilvánvalóvá válik: bár lírája korabeli népszerűségénél fogva megkerülhetetlen a 20. századi magyar katolikus irodalom története¹³, s a hagyományait kereső felvidéki irodalom számára¹⁴, Mécs László ideje mégsem jött el. Kevésbé biztosan merem ezt kijelenteni Wass Albertről. Még akkor sem, ha néhány szavazati darabot leszámítva életműve mai recepciójának döntő súlypontja a nagyprózai alkotásokra esik. Kétséges azonban számomra, hogy irodalomtörténeti helyének megítélésében a közeljövőben konszenzus alakulhat ki a különböző értelmezői közösségek között. Egy valami azonban majdnem bizonyosan állítható: az *Üzenet haza* című vers szerzőségét ma már senki tulajdonítaná Mécs Lászlónak.

---

¹¹ A vers születésének előzménye, hogy Mécs 1935-ös erdélyi szavalkörútján március 18-án Nagykárolyban kellett volna fellépnie, ahol az irodalmi esten Ady édesanyja is megjelent, a román hatóságok azonban a költő papírjainak hiányosságai miatt a fellépést megtiltották. Amikor pedig Mécs mégis megjelent az egyik páholyban, a rendőrség elvezette. (RÓNAY László, *Mécs László*, Balassi, Bp., 1997., 138-139. (Kortársaink))

¹² RÓNAY György, *Mécs László = MÉCS László, Aranygyapjú. Válogatott versek (1923-1968)*, szerk. Brudi Zsuzsa és RÓNAY György, Buffalo - New York, Hungarian Cultural Foundation, 1971, 36. (Program in Soviet and East Central European Studies, Publication Number 2.)

¹³ Vö.: RÓNAY László, *Mécs László*, i. m.

¹⁴ Vö.: BÁRCZI Zsófia, *Szellemidézés: Mécs László-tanulmányok*, Madách-Posonium, Pozsony, 2008.